

siyi in post-socialist period. Particular attention is given to studying the problems of the national bureaucracy in the conditions of democracy in modern Ukraine.

Keywords: *bureaucracy, democracy, bureaucratization, political power, policy, state.*

Батрименко О.В., доктор политических наук, доцент кафедры политологии, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Трансформация советской модели бюрократии в постсоциалистической Украине

Исследовано развитие бюрократии как неотъемлемого механизма реализации публичной власти в украинском обществе и ее трансформации в постсоциалистический период. Особое внимание уделено исследованию проблем отечественной бюрократии в условиях становления демократии в современной Украине.

Ключевые слова: *бюрократия, советская модель бюрократии, бюрократизация, политическая власть, политика, государство.*

* * *

УДК 327.8

Ветринський І.

кандидат політичних наук, науковий співробітник, Інститут всесвітньої історії НАН України (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

КРИМСЬКА КРИЗА В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ГЕОПОЛІТИЧНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

Навесні 2014 року Російська Федерація порушивши низку норм міжнародного права за допомогою військової сили анексувала АР Крим. Цей акт є особливо цинічним ще й тому, що РФ є однією з держав-гарантів суверенітету й територіальної цілісності України, відповідно до «Меморандуму про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» підписаного в 1994 році в Будапешті, згідно з яким Україна відмовилася від свого ядерного потенціалу. Даний факт важливий не лише через широкий міжнародний резонанс – ці дії підривають основні засади міжнародного права й несуть величезну загрозу глобальній безпеці, оскільки демонструють, що будь-які міжнародно-правові інструменти безсилі перед переважаним військовим потенціалом і лише ядерна зброя є універсальним засобом забезпечення суверенітету й територіальної цілісності держави. В даній статті розглядається геополітичний контекст Кримської кризи в регіональному та глобальному вимірах.

Ключові слова: *Кримська криза, анексія, геополітика, міжнародна безпека.*

Глибока соціально-політична криза в Україні, що супроводжувалася величезним падінням економіки призвела до низки драматичних та навіть трагічних подій, які безперечно потребують подальшого осмислення та наукового аналізу. Масові протести в Києві та інших містах України, які згодом переросли в силове протистояння з владою та супроводжувалися численними жертвами з боку мітингувальників, закінчилися втечею з України В.Януковича та більшості представників його оточення. Подальший розвиток подій, зокрема втрата Україною контролю над частиною своєї території – АР Крим, мають визначальний вплив на геополітичне становище нашої держави. Звісно розглядати Кримську кризу необхідно в більш широкому геополітичному контексті з урахуванням його регіональних та глобальних аспектів.

В даній статті ми проаналізуємо геостратегічний контекст Кримської кризи, її передумови та наслідки. А також окреслимо її значення та зв'язок з процесом формування геополітичної стратегії України.

Існують різні погляди на факт приєднання Криму до РФ: Україна та більшість держав світу цілком мотивовано розглядають це як анексію півострова, оскільки процес приєднання відбувався з порушенням українського законодавства, міжнародного права та двосторонніх домовленостей між Україною та Росією і

проходив за активної участі російських військ й незаконних збройних формувань. В свою чергу РФ наполягає на тому, що приєднання відбулося в результаті «вільного волевиявлення» громадян Криму та відповідного звернення керівництва АР і тому цілком законне. Для більш детального дослідження необхідно розглянути специфіку передумов та міжнародно-політичний контекст цієї події.

Зважаючи на особливості історичного розвитку та спільне Радянське минуле Україна традиційно має дуже тісні стосунки з Російською Федерацією в більшості сфер економічного та суспільно-політичного життя. Зважаючи на те, що обидві держави входили до своєрідного «слов'янського ядра» Радянської імперії, рівень їх інтеграції був і багато в чому залишається дуже високим: глибокі економічні зв'язки коли заводи одного циклу виробництва розташовані в обох країнах, Україна великою мірою залежить від імпорту російських енергоносіїв, а Росія від українських транспортних можливостей; мовна спорідненість є одним з чинників, що суттєво полегшує контакти між державами на всіх рівнях та виступає чинником взаємовпливу; зважаючи на спільне минуле та відносно недавнє проголошення незалежності, країни мають величезні родинні, професійні, політичні, ідеологічні та ін. зв'язки. Таким чином, високий рівень взаємовпливу між обома державами є цілком логічним та закономірним, однак зважаючи на традиційну асиметрію відносин, цей вплив завжди був і залишається нерівномірним. Росія як набагато потужніша в економічному, військовому плані держава-наслідувач СРСР, що є важливим міжнародно-політичним гравцем, здійснює набагато більш суттєвий вплив на Україну аніж навпаки.

Росія має великі економічні, політичні й військові інтереси в Україні тож закономірно, що великою мірою згаданий вплив застосовується на їх забезпечення. За «славною Радянською звичкою» Росія звикла розглядати свого західного сусіда в якості зони свого виключного впливу, тому зокрема будь-які реальні кроки в бік здійснення євро інтеграційної стратегії України сприймалися насторожено та навіть вороже. І хоча офіційна риторика переважно була досить стриманою, на рівні практичних кроків здійснювалася активна протидія подібним спробам, найбільш яскраво цей підхід проявився під час процесу підготовки до підписання Угоди про асоціацію та створення зони вільної торгівлі з ЄС у 2013 році.

Відповідно до специфіки свого розташування, Україна традиційно знаходиться на перетині стратегічних інтересів великих геополітичних гравців – Росії, Європейського Союзу та Сполучених Штатів.

Свого часу З. Бжезинський зазначив, що «без України Росія перестане бути євразійською імперією» і може претендувати хіба, що на статус азійської потуги [1, с. 61]. Враховуючи сучасні демографічні проблеми РФ – швидке зменшення частки етнічно слов'янського населення – контроль над 45 мільйонною слов'янською країною та ще й з нижчим рівнем економічного розвитку, відкриває низку можливостей вирішення згаданої проблеми, шляхом заохочення (в тому числі й фінансового) та пожвавлення міграційних процесів між двома державами. Також Росія залежить від українського ВПК в такій відчутній для неї сфері, як

стратегічне ядерне озброєння, так найбільш потужна в світі міжконтинентальна балістична ракета шахтного базування РС-20В «Воевода» (за класифікацією НАТО «Сатана») була розроблена у 80-х роках в державному конструкторському бюро «Південне» (Дніпропетровське), спеціалісти якого до останнього часу забезпечували необхідний авторський супровід й гарантійне обслуговування тих одиниць, що стоять на озброєнні російської армії [2]. Крім ядерної сфери чимало українських підприємств забезпечують різні потреби російського ВПК та входять до циклів виробництва, і підшукати їм заміну питання не одного року. Ще одним важливим чинником підвищення інтересів Росії по контролю над Україною є прийняття та імплементація Третього енергетичного пакету ЄС, який покликаний заборонити підприємствам, що виробляють природний газ й постачальникам цього товару контролювати транспортні мережі – трубопроводи, компресорні станції та інші елементи цієї системи [3, с. 3]. Звичайно це вкрай не вигідно для «Газпрому», проте за умови, що в Києві буде сидіти проросійський уряд, а українська ГТС буде під повним контролем Москви всі проблеми разом зникають – формального господарем трубопроводу залишається Україна, де-факто ж всі важелі були б в руках РФ. Ще одним традиційним каменем спотикання для пострадянської Росії було питання базування на території українського Криму Чорноморського флоту РФ, яке щорічно коштувало державі біля 100 мільйонів доларів, а також створювало низку проблем організаційного характеру щодо переміщення та обслуговування кораблів. Крім того, це був великий козир для України, оскільки іншого оптимального місця для базування цього важливого елемента ВМС у Росії немає. Зважаючи на вищезгадані чинники, завдання збереження та посилення впливу і домінування над Україною має цілком прагматичну та аргументовану мотивацію для Російської Федерації.

Аналізуючи природу та конкретні кроки щодо здійснення по відношенню до України власних інтересів з боку країн Заходу, необхідно враховувати специфіку політичної культури та особливості сприйняття ними існуючої геополітичної ситуації. США та ЄС завжди демонстрували зацікавленість в поглибленні співпраці та наголошували на підтримці українського курсу щодо розвитку демократичних інститутів й зокрема евро інтеграційних прагнень. Однак на Заході також чудово розуміли фактичний рівень взаємозв'язків та впливу з боку Росії, що за існуючої соціально-політичної ситуації в Україні цілком виключав її ефективну інтеграцію до євроатлантичних структур, оскільки це означало б зниження залежності від РФ, яку це зовсім не влаштовувало і яка активно цьому протидіяла. Для Європейського Союзу Україна це в першу чергу 45 мільйонний ринок, до того ж в багатьох галузях зовсім «неосвоєний», також за певних умов вона може бути чудовим плацдармом для інвестицій, зважаючи на низький рівень життя, вдале географічне розташування й чудові перспективи внутрішнього споживання. Також Європа зацікавлена в стабільності поставок енергоносіїв, а наша держава є основним транзитним вузлом зокрема для постачання газу до країн ЄС, тож поглиблення її інтеграції в європейські енергетичні структури значно укріпить енергетичну безпеку

Євросоюзу і надасть додатковий козир у відносинах з Росією. З геополітичної точки зору Україна зараз виконує роль своєрідної «буферної зони» між Росією та ЄС, тож з цих позицій послаблення російського й посилення власного впливу в даному регіоні цілком відповідає інтересам Брюсселя.

Не менш важливою може бути роль України в американських стратегічних ініціативах. Зважаючи на поступове наростання конфліктної риторики, а часом й відверто конфронтаційної політики з боку РФ, для США буде величезним надбанням втягнення України до орбіти власних геополітичних інтересів. Подібна «точка опори» в регіоні у випадку реалізації українського мобілізаційного потенціалу, модернізації збройних сил й можливо її приєднання до НАТО дуже суттєво підсилить позиції США в регіоні центральної і східної Європи й відповідно послабить російські.

Таким чином питання стратегічного вектору розвитку України не сходило з порядку денного геополітичного протистояння Росії і Заходу, а поступове наростання та поглиблення протиріч між ними посилювало безальтернативність обраного напрямку. Нажаль наша держава в силу багатьох чинників так і не стала достатньо потужною, щоб самостійно визначати своє місце і роль у великій геополітичній грі, навіпаки же частіше вона виступає в ролі заручника чи об'єкта чужих стратегій. Власне, саме ця слабкість зокрема й призвела до втрати Україною територіальної цілісності внаслідок приєднання Криму до РФ. Спробуємо розібратися в причинах та зрозуміти передумови даної події.

Крим завжди мав стратегічне значення для Росії, в першу чергу це було обумовлено базуванням у Севастополі Чорноморського флоту ВМС РФ. Залежність від української влади у питанні умов та термінів аренди севастопольської бази викликало велике невдоволення в російському керівництві. В свою чергу українська влада ніколи не приділяла потрібної уваги розвитку цього регіону, що в поєднанні з корумпованістю місцевих еліт призвело до фактичного його занепаду, незважаючи на великий туристичний та сировинний потенціал півострову. Питання ж потенційної загрози територіальній цілісності нашої держави в контексті перебування в Криму іноземної військової бази взагалі практично не звучало в офіційній риторичі Києва. Прихід до влади в 2010 році В.Януковича ознаменував початок планомірної здачі національних інтересів України на користь РФ, зокрема й у кримському питанні. Укладення сумнозвісних «Харківських угод», згідно яких базування Чорноморського флоту ВМС РФ було продовжено відразу на 25 років – до 2042 року, фактично позбавило нашу державу одного з дуже важливих важелів впливу на Москву. Янукович завжди позиціонувався як проросійський президент, але разом з тим жодного суттєвого покращення відносин між Україною та РФ не відбулося за весь строк його перебування при владі. Навпаки, численні економічні конфлікти – т.зв. «м'ясні», «молочні», «шоколадні» та ін. війни – призвели до суттєвих втрат для вітчизняної економіки. Популістська політика в поєднанні з безпрецедентними за масштабом корупційними схемами стала візитною карткою уряду Януковича. Зважаючи на те, що після трагічних подій

на Майдані колишній президент втік й переховується на території Росії, цілком можна припустити, що руйнівна економічна політика та планомірне ослаблення збройних сил України, аж до фактичної втрати їх боєздатності, могли бути запланованими та є нічим іншим як державною зрадою і свідомою здачею національних інтересів на користь РФ.

Навесні 2014 всупереч міжнародному праву та порушуючи Будапештський «Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї» 1994 року [4], Російська Федерація анексувала півострів Крим. За декілька тижнів за активної участі військових збройних сил РФ в АР Крим було організовано й проведено нелегітимний з точки зору українського законодавства «референдум», за результатами якого Росія приєднала півострів в якості суб'єкта федерації. Це відбулося незважаючи на протести з боку України, інших країн-гарантів – США, Великої Британії, ЄС, ООН та практично всієї міжнародної спільноти. Серед одинадцяти держав, що підтримали дії Росії переважно диктаторські режими та її сателіти по Митному Союзу – Зімбабве, Венесуела, Сирія, Куба, Нікарагуа, Судан, Білорусь, Вірменія, Північна Корея й Болівія. За результатами відкритого голосування на Генеральній Асамблеї ООН 27 березня 2014 року було прийнято резолюцію A/RES/68/262 щодо територіальної цілісності України. Це відбулося в рамках 80-го пленарного засідання 68-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН. З 193 країн – членів ООН «за» проголосували – 100, «проти» – 11, також 58 країн «утримались» й 24 країни не голосували [5]. Дана ситуація яскраво ілюструє негативне відношення світової спільноти до окупації Криму.

Проте факт анексії частини української території Росією важливий не лише через широкий міжнародний резонанс – ці дії підривають основні засади міжнародного права й несуть величезну загрозу глобальній безпеці. Україна є єдиною державою, що відмовилася від ядерного статусу в обмін на гарантії безпеки й територіальної цілісності від Росії, Сполучених Штатів й Великої Британії, таким чином окупація Криму створює відразу кілька дуже небезпечних міжнародних прецедентів: по-перше, вона доводить, що ядерна зброя залишається єдиною стовідсотковою гарантією недоторканості держави; по-друге, жодні міжнародні договори чи гарантії не можуть замінити володіння ядерною зброєю; по-третє, норми міжнародного права безсилі перед «жорсткою силою», а роль та механізм роботи ООН не є універсальними. Все це підриває основи сучасного світового порядку, що сформувався після Другої світової війни та Холодної війни. Наведені висновки з «Кримської кризи» цілком можуть спонукати до початку нового етапу глобальної мілітаризації та виступити вагомим аргументом для т.зв. «порогових країн», що впритул підійшли до набуття ядерного статусу, а це відповідно зумовлює небезпеку розповсюдження ядерної зброї й підсилює глобальну загрозу її застосування.

Спробуємо розібратися, що ж могло спонукати керівництво РФ вдатися до реалізації подібних, вкрай небезпечних у глобальному контексті, акцій та звернутися до анахронічної неоімперської стратегії. На нашу думку відповідь необхідно шукати насамперед у

російській внутрішньополітичній ситуації. Більшість експертів прогнозують Росії тривалу економічну рецесію починаючи з 2014 року, вже зараз це починає визнавати навіть російське керівництво [6]. Проблема ускладнюється експортоорієнтованим, переважно сировинним характером економіки РФ, а також величезним рівнем політичної корупції практично на всіх рівнях. Сукупність даних чинників зумовила пониження рейтингу популярності В.Путіна в кінці 2013 року, особливо в контексті безпрецедентних бюджетних витрат на проведення зимових Олімпійських ігор в Сочі, підготовка до яких коштувала більше \$50 млрд. і супроводжувалася гучними корупційними скандалами. Зважаючи на відносно невисокий середній рівень життя в державі, наслідки економічної кризи будуть досить відчутними для більшості громадян РФ, що в свою чергу цілком могло б спровокувати масштабні акції протесту проти уряду В.Путіна. Важливо, що вуличні протести в Росії традиційно носять масовий та досить радикальний характер (Болотна площа, Бірюльово), що може нести суттєву загрозу існуючому авторитарному режиму. Особливо ця небезпека актуалізувалася після фактичної перемоги демократичних й націонал-патріотичних сил під час т.зв. «Євромайдану» в Україні та втечі В.Януковича і його команди. Звичайно, першою чергою завданням російського керівництва було запобігти навіть ризикам повторення подібного сценарію в РФ. Водночас, перспектива реалізації євроінтеграційної стратегії України несе принаймні дві суттєвих загрози для путінського режиму: по-перше, це означає практичну втрату впливу в Україні, а по-друге, в короткостроковій перспективі може продемонструвати російському народу ефективність подібних соціально-політичних трансформацій і спонукати їх до боротьби проти керівництва держави. Саме тому, як тільки стало зрозуміло, що режим Януковича в Україні повалений, Росія почала реалізовувати дві стратегії, що їй відповідно до масштабу цілей та завдань можна умовно охарактеризувати як «Програма мінімум» і «Програма максимум». В рамках першої необхідно було вирішити такі задачі: 1) виключити будь-яку можливість повторення українського сценарію в Москві, для цього насамперед необхідно було максимально зруйнувати відносини між українським та російським народами, оскільки величезна кількість родинних, ділових, професійних та ін. зв'язків між громадянами обох країн цілком могла зумовити ефект «перекидання» протестних настроїв на територію РФ; 2) відволікти населення Росії від соціально-економічних проблем та підняти рейтинг керівництва держави, створивши з України образ зовнішнього ворога, а з Путіна «збирача земель»; 3) мінімізувати вплив зовнішніх сил, насамперед західних, на російське суспільство. Друга – «Програма максимум» – передбачала повне повернення України до сфери російського впливу та його остаточного закріплення шляхом створення однієї чи кількох військових баз на материковій частині держави за кримським зразком. Відповідно Крим жодним чином не розглядався в якості основної чи кінцевої стратегічної мети, а лише як проміжна ланка на шляху до неформальної анексії всієї України.

Реалізуючи згадані стратегії Росією була здійснена швидко анексія Криму, що відбувалася за підтримки

частини місцевого населення і фактично без військових втрат: зважаючи на кількаразову тактичну перевагу в кількості, оснащенні та озброєнні російських окупантів, а також на відсутність об'явленої війни і навіть знаків відмінності збройних сил РФ на одязі солдат, українські збройні сили з Криму в бій не вступали. Процес окупації супроводжувався безпрецедентною інформаційно-пропагандистською атакою в переважній більшості російських ЗМІ, які почали все частіше переходити від маніпуляції фактами до відвертої їх фальсифікації. Одночасно з процесом військового захоплення Криму до східних і південних регіонів України були спрямовані сотні добре підготовлених і забезпечених фінансово провокаторів т.зв. «російських туристів» з метою організації проросійських мітингів та захоплення державних установ на півдні й сході. Організовані акції, хоча й пройшли одночасно в кількох великих містах, очікуваного результату не дали. Зважаючи на розвиток подій можна з упевненістю стверджувати, що метою «російських туристів» були масштабні акції протесту та висловлення непокори новому керівництву України з боку місцевої влади з подальшим запрошенням на територію регіонів російських збройних сил і повернення В.Януковича і його команди. У випадку реалізації подібного сценарію російські «миротворчі» чи «стабілізуєчі» війська не зустріли б жодного опору з боку не чисельної та деморалізованої української армії і дуже швидко взяли під контроль Київ, повернувши до влади Януковича з «сім'єю». В свою чергу новій владі довелося б рятуватися втечею до інших країн, а Росія отримала б повний, в тому числі військово-стратегічний контроль над Україною, залишивши тут контингент «для підтримки миру і стабільності». Проте, коли сценарій, що передбачав «повстання Півдня й Сходу України» проти київської влади і добровільне відкриття кордонів для проходу російських військ, зірвався, довелося реалізувати «Програму мінімум». Відповідно до останньої було розгорнуто безпрецедентну за масштабами та цинізмом пропагандистську кампанію, метою якої було створення з України образу «фашистської держави», яку активно підтримує Захід. Вибір такої стратегії навряд чи є випадковим: «фашизм» є чи не найбільшою фобією російського народу. З одного боку така ситуація зумовлена історичною пам'яттю народу, а з іншого десятиріччями радянської пропаганди. В свою чергу цинічне захоплення Криму, яке було представлено в російських ЗМІ фактично як операція по врятуванню співвітчизників від «фашистської загрози», одночасно зміцнило рейтинг Путіна до показників в 70–80% та викликало різко негативну реакцію з боку українського суспільства в бік Росії. Як результат, між двома спорідненими народами з'явилася стіна нерозуміння, недовіри й ворожнечі, що робить практично неможливим повторення українського протестного сценарію в РФ, принаймні в короткостроковій перспективі. Кримська криза мала широкий міжнародний резонанс: дії Росії були дуже критично оцінені в ЄС та США, які неодноразово закликали відмовитись від планів приєднання півострова до складу федерації, а також ввели санкції проти багатьох російських високопосадовців, бізнесменів та компаній. Все це звичайно дуже негативно вплинуло на відносини

РФ з західними партнерами, які почали погрожувати їй ізоляцією, а в багатьох сферах, зокрема військовій, припинили будь-яку співпрацю. Одночасно з наростанням міжнародної напруги навколо Кримської кризи, російським керівництвом було прийнято низку законів для посилення контролю держави над різними сферами суспільного життя: відбулося небачене посилення цензури в ЗМІ та Інтернеті, запроваджено кримінальну відповідальність за публічні заклики до здійснення дій, спрямованих на порушення територіальної цілісності РФ (тобто будь-яка згадка про анексію Криму тепер підпадає під санкцію цієї статті) [7], посилено відповідальність за порушення під час масових зібрань, розширено повноваження ФСБ, запроваджено кримінальну відповідальність за ревізію історичних фактів про роль СРСР у Другій світовій війні [8], було скасовано вибори мерів міст, крім того з'явилася інформація про те, що працівникам російських силових структур суттєво обмежили виїзд з країни – для цього тепер необхідна згода керівництва. Всі ці заходи цілком відповідають логіці «Програми мінімум» по збереженню та посиленню контролю путінської адміністрації над російським суспільством.

Геополітичні ігри РФ є досить результативними, але лише в короткостроковій чи в середньостроковій перспективі – подібні неоімперські стратегії є нежиттєздатними в умовах сучасної глобалізованої міжнародної системи, яка характеризується постійним підвищенням рівня взаємозалежності між її акторами. Універсальні міжнародні організації та наднаціональні інститути, що починають активно розвиватись після Другої світової війни покликані в першу чергу запобігати військовим конфліктам як засобам здійснення міжнародної політики. Міжнародні економічні союзи також є своєрідним засобом взаємного стримування, що є чи не найефективнішим в сучасному світі. Таким чином, протягом майже сімдесяти років йшов процес вироблення певних дипломатичних «правил гри» на міжнародній арені, які були запорукою миру та стабільності (в першу чергу у Старому світі), особливо це стосується т.зв. держав-лідерів світової спільноти. Головним «правилом» є пошук консенсусу та коаліційне вирішення конфліктних питань, анексувавши Крим Росія фактично протиставила себе світовій спільноті й поставила під питання напрацьовані протягом кількох десятиліть механізми вирішення спірних питань між державами. Найголовніше ж в цьому підході те, що економічно та структурно РФ зовсім не готова до протистояння з Заходом, вона надто залежить від західних технологій, кредитів та інвестицій, щоб вступати в пряму конфронтацію з США та ЄС. Своїми діями Москва загнала себе в геополітичну пастку – показавши себе агресором, а отже ненадійним партнером, вона відштовхнула від себе західних інвесторів, які цілком можуть переорієнтуватись на український ринок, особливо з огляду на очевидну орієнтацію України на співпрацю з Заходом та відповідно залежність від нього. Також Росія відкрила «скриньку Пандори» продемонструвавши, що військова сила залишається дієвим інструментом в міжнародних відносинах, тож є привід найближчим часом очікувати посилення мілітаризації та ролі військово-політичних союзів. Зокрема США

вже почали розігрувати «російську карту» для аргументації необхідності збільшення оборонних бюджетів країн-членів НАТО. В свою чергу Росія аж ніяк не потягне нову Холодну війну та гонку озброєнь, зважаючи на величезне відставання від країн заходу у військово-стратегічній сфері, спочатку треба їх хоча б наздогнати, а це потребує ресурсів, яких в Москві немає. В умовах охолодження відносин з Заходом РФ вимушена буде шукати підтримки на східному напрямку орієнтуючись в першу чергу на посилення російсько-китайського співробітництва, але на відміну від США чи ЄС, КНР є природним стратегічним ворогом для Росії, насамперед оскільки вони мають більш ніж 4000 кілометрів спільного кордону, де з російського боку проживає 3–4 людини на квадратний кілометр, а з китайського – більше 300. Китай неодноразово підкреслював свої амбіції у Східному Сибіру, тож територіальний конфлікт між державами в тій чи іншій формі лише питання часу.

Наша держава опинилася в дуже складному становищі: Кримська криза висвітлила цілу низку проблем у більшості сфер суспільно-політичного життя, які накопичувались протягом всього періоду незалежності. Незрілість громадянського суспільства та слабкий рівень національної самосвідомості зробили можливим тривале перебування при владі лідерів чий прагнення та дії дуже рідко відображали національні інтереси України, а суттєва частина владної еліти взагалі займалася реалізацією ворожих стратегій всередині держави. З одного боку, подолання наслідків кризи займе чимало часу та потребуватиме значних зусиль, однак в той же час усвідомлення суспільством своєї ролі в державотворчому процесі може зумовити зміну внутрішньої соціально-політичної парадигми, утворивши необхідні зв'язки між керівними органами та громадянським суспільством, що в свою чергу забезпечить хоча б частковий контроль за владою та сприятиме подоланню чи не найбільшій українській проблеми – політичній корупції. Усвідомлення ключових проблем, що призвели до Кримської кризи має стати основою для формування загальної Стратегії національного розвитку. Дана стратегія є життєво необхідною для України, особливо в умовах протистояння агресії з боку великого та потужного сусіда. Зараз вже зрозуміло, що розвиток та розбудова вітчизняних збройних сил є не якоюсь умовною необхідністю, а практично засобом виживання. Звичайно реформація та модернізація армії вимагає величезних коштів, наявність яких в свою чергу залежить від ефективності вітчизняної економіки, але не варто забувати про те, що економіка залежить від соціально-політичної системи, яка зараз вперше за весь період незалежності переживає глибинні трансформації. Таким чином саме «Євромайдан» та Кримська криза створили передумови для набуття Україною реальної, а не «паперової» суб'єктності в міжнародній політиці. Проте реалізація цієї можливості буде цілком залежати від створення ефективної геополітичної стратегії. Україна має значний потенціал як в економічній, так і у військово-стратегічній сфері, її «буферне» розташування між Росією та ЄС робить її важливим структурним компонентом системи регіональної безпеки, що дозволяє сподіватися на суттєву підтримку з боку Заходу в реалізації вітчизняних оборонних можливостей.

Головним завданням на даний час є здійснення необхідних соціально-політичних реформ та побудова незалежної правової системи, лише за таких умов можливе створення ефективної геополітичної стратегії та її реалізація.

Список використаних джерел

1. Бжезинский З. Великая шахматная доска (Господство Америки и его геостратегические императивы) / З.Бжезинский; [пер. с англ. О.Уральская]. – М. : Междунар. отношения, 1999. – 256 с.
2. Украина наступила на ядерную мозоль России [Електронний ресурс] // Независимая газета. – Режим доступу: http://www.ng.ru/armies/2014-03-31/1_nuclear.html
3. 2009–2010 Report on progress in creating the internal gas and electricity market [Електронний ресурс] // EUROPEAN COMMISSION. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/legislation/doc/20100609_in_ternal_market_report_2009_2010.pdf
4. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї [Електронний ресурс] // Офіційний портал Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_158
5. Генасамблея ООН не визнала референдум у Криму та його анексію [Електронний ресурс] // Інформаційне агентство УНІАН. – Режим доступу: <http://www.unian.ua/politics/901327-genasambleya-oon-ne-viznala-referendum-u-krimu-ta-yogo-aneksiyu.html>
6. Улюкаев: Возможна рецессия в экономике РФ по итогам первого полугодия [Електронний ресурс] // РОСБАЛТ. – Режим доступу: <http://www.rosbalt.ru/main/2014/05/13/1267711.html>
7. Федеральный закон Российской Федерации от 28 декабря 2013 г. N 433-ФЗ «О внесении изменения в Уголовный кодекс Российской Федерации» [Електронний ресурс] // Российская газета. – Режим доступу: <http://www.rg.ru/2013/12/30/uk-izm-dok.html>
8. В России вводится уголовная ответственность за реабилитацию нацизма [Електронний ресурс] // RT на русском. – Режим доступу: <http://russian.rt.com/article/30904>

References

1. Bjezinsky Z. Velikaya shahmathaya doska (Gospodstvo Ameriki i ego geostrategicheskie imperativi) / Bjezinsky Z.; [per s angl. O.Uralskaya]. – M. : Mejdunar. otnosheniya, 1999. – 256 s.
2. Ukraina nastupila na yadernuyu mozol Rossii // Nezavisimaya gazeta. – http://www.ng.ru/armies/2014-03-31/1_nuclear.html
3. 2009–2010 Report on progress in creating the internal gas and electricity market // EUROPEAN COMMISSION. – http://ec.europa.eu/energy/gas_electricity/legislation/doc/20100609_in_ternal_market_report_2009_2010.pdf
4. Memorandum pro garantii bezpeky u zvyzku z pryednannyam Ukrainy do Dogovoru pro neropzovsyudjennya yadernoy zbroyi // Oficiynyi portal Verkhovnoy Rady Ukrainy. – http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/998_158
5. Genasambleya OON ne vyznala referendum v Krymu ta yogo aneksiyu // Informaciye ageststvo UNIAN. – <http://www.unian.ua/politics/901327-genasambleya-oon-ne-viznala-referendum-u-krimu-ta-yogo-aneksiyu.html>
6. Ulyukaev: Vozmojna recessiya ekonomiky RF po itogam pervogo polugodiya // ROSBALT. – <http://www.rosbalt.ru/main/2014/05/13/1267711.html>
7. Federalnyi zakon Rossiyskoy Federacii ot 28 dekabrya 2013 g. N 433-FZ «O v nesenii izmeneniya v Ugolovny kodeks Rossiyskoy Federacii» // Rossiyskaya gazeta. – <http://www.rg.ru/2013/12/30/uk-izm-dok.html>
8. V Rossii vvoditsya ugovolnaya otvetstvennost za reabilitaciyu nacizma // RT. – <http://russian.rt.com/article/30904>

Vetrinsky I., Political Science, Research Fellow, Institute of World History of the NAS of Ukraine (Ukraine, Kiev), gileya.org.ua@gmail.com

Crimean crisis in the context of the formation of geopolitical strategy of Ukraine

In the spring of 2014 the Russian Federation has conducted military annexation of the Crimea, breaking a number of rules of international law. This act was particularly cynical because the Russian Federation is one of the guarantors of the sovereignty and territorial integrity of Ukraine accordance with the «Memorandum on Security Assurances in connection with the accession of Ukraine to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons», which was signed in 1994 in Budapest. According to the Memorandum Ukraine renounced its nuclear capability, and Russia, the U.S. and Britain were the guarantors of its security. The annexation of the Crimea

is important not only because of the international resonance – these actions undermine the foundations of international law and are a huge threat to global security, it demonstrates that international legal instruments are not an effective alternative to military capabilities and only nuclear weapons may be considered as universal remedy the sovereignty and territorial integrity of the state. This article examines the geopolitical context of the Crimean crisis in regional and global context.

Keywords: Crimean crisis, annexation, geopolitics, international security.

Ветринский И., кандидат политических наук, научный сотрудник, Институт всемирной истории НАН Украины (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Крымский кризис в контексте формирования геополитической стратегии Украины

Весной 2014 года нарушив ряд норм международного права, Российская Федерация осуществила военную аннексию АР Крым. Это действие особенно цинично еще и потому, что РФ является одним из государств-гарантов суверенитета и территориальной целостности Украины в соответствии с «Меморандумом о гарантиях безопасности в связи с присоединением Украины к Договору о нераспространении ядерного оружия», который был подписан в 1994 году в Будапеште. Согласно Меморандуму Украина отказалась от своего ядерного потенциала, а Россия, США и Великобритания выступили гарантами ее безопасности. Факт аннексии Крыма важен не только из-за вызванного международного резонанса – эти действия подрывают основы международного права и несут огромную угрозу глобальной безопасности, поскольку демонстрируют, что никакие международно-правовые инструменты не являются эффективной альтернативой военному потенциалу и только обладание ядерным оружием может быть универсальным средством обеспечения суверенитета и территориальной целостности государства. В данной статье рассматривается геополитический контекст Крымского кризиса в региональном и глобальном контексте.

Ключевые слова: Крымский кризис, аннексия, геополитика, международная безопасность.

* * *

УДК 355.48(477)

Голик М.М.

кандидат исторических наук, доцент, доцент кафедры гуманитарных наук, Академия сухопутных войск ім. гетьмана П.Сагайдачного (Україна, Львів), lendmark2014@mail.ru

ПОЛІТИЧНА ОСВІТА ТА ЇЇ РОЛЬ І МІСЦЕ В СУЧАСНИХ ЗБРОЙНИХ СИЛАХ

Розкривається досвід політичної освіти в збройних силах країн-членів Північноатлантичного договору та досліджується її роль і місце в системі військово-патріотичного та ідейного виховання Збройних Сил України.

Ключові слова: політика, патріотизм, культура, ментальність.

Актуальність. Сучасні вимоги, які постають перед військовослужбовцями Збройних Сил України (ЗСУ) як громадянами-патріотами суверенної держави висувають необхідність звернути увагу на теорію і практику виховання, а саме на політичну освіту як основу ідейного виховання.

Створення та забезпечення ефективного функціонування системи політичної освіти, яка включає в себе великий виховний та культурологічний потенціал має вирішальне значення для подальшого розвитку ЗС України.

Досвід розбудови ЗС України (1991–2014 рр.) свідчить, що політична освіта, незважаючи на неодноразову трансформацію системи роботи з особовим складом була завжди в полі зору військового керівництва.

Гуманітарна підготовка, суспільно-політичне інформування організовані протягом 1991–2013 рр. в ЗС України займали важливе місце в системі виховної роботи та сприяли підвищенню інформованості особового складу щодо внутрішньої, зовнішньої та воєнної політики України, суміжних держав, Європейського Союзу, НАТО.

Проте, аналіз пошуків і намагань військового керівництва щодо створення ефективного системи морального

та психологічного впливу на свідомість та психіку військовослужбовців, дає підстави стверджувати, що питання політичної освіти було віднесено на другий план слідом за психологічною роботою та душастирською опікою [1]. Ще одною проблемою залишається «відсутність фахового персоналу». До того ж панує загальна байдужість до багатьох ділянок політики, а отже і до політичної освіти в ЗС України.

Крім того, допризовники в більшості своїй не володіють достатніми знаннями в області державної політики і історії. Це веде до додаткового ускладнення задач командирів (начальників) до політичної освіти.

Аналіз робіт військових науковців, а саме М.Нешадима, Г.Темка, Ю.Красильника, Г.Яблонської, О.Щурко, О.Бойка свідчить про неперервні пошуки шляхів удосконалення процесу виховання військовослужбовців [2; 3; 4; 5; 6; 7; 8; 10; 11]. Здійснене науковцями до цього часу дослідження ролі і місця політичної освіти як складової військово-патріотичного виховання не можна вважати всебічним, повним і завершеним.

Проте, незважаючи на виняткову актуальність питання формування патріотизму особистості воїна на основі політичних переконань, слід зазначити, що у вітчизняній військово-історичній науці дану проблему не можна вважати розв'язаною.

Досвід організації політичної освіти в збройних силах країн-членів Північноатлантичного договору потребує висвітлення, узагальнення і впровадження кращих ідей в ЗС України.

Перераховані чинники обумовлюють необхідність наукового дослідження ролі і місця політичної освіти в системі виховання та вироблення рекомендацій удосконалення патріотичного виховання військовослужбовців ЗС України.

Політичні переконання є частиною системи цінностей та культури військовослужбовця. ЗС України вимагають від своїх військовослужбовців військової компетентності, глибокого усвідомлення політичної обстановки, духовної готовності виконати поставлену задачу. Військовослужбовець повинен бути професіоналом при виконанні навчальних (бойових) задач, але в той же час розуміти політичний зв'язок, для чого він проходить військову підготовку і за що, при необхідності, він битиметься. Він повинен бути переконаний у тому, що поставлена перед ним задача політично необхідна, повійськовому осмислена і морально обґрунтована.

Розуміння воїном значення і необхідності служби є такою ж важливою передумовою для боєготовності збройних сил, як його військові знання і здібності. Політична освіта повинна дати переконання і примусити задуматися про значення громадянина у військовій формі [10].

Метою політичної освіти є передача системи цінностей, збереженню якої ми служимо, навчання кожного здібностей компетентно діяти при виконанні задач.

Солдат першого року служби після закінчення школи вперше зустрічається з «державою» в особі свого командира як представника держави і його системи цінностей. Крім того, велике значення має духовне осмислення вимог військової служби і разом з тим необхідність обговорення сумісної задачі її виконання.